

Глава XI

МЕДИЙНИЯТ ОБРАЗ НА КОРУПЦИЯТА*

М. Грекова, Сн. Попова, Л. Маринкова, Е. Барух

Медийното говорене за корупцията се храни от конкретни социални факти и обобщени представи и, на свой ред, гради представи и нагласи у публиката. В журналистическите публикации присъстват както експлицирани страни на явлението, така имплицитни внушения, които в не по-малка степен бележат облика на посланията. В този смисъл изследването се стреми да изяви комплекс от явни и "скрити" характеристики на корупцията, вградени в многообразни журналистически текстове.

Една от основните хипотези на екипа бе, че немалък брой публикации предимно "заиграват" с "модната" дума. Потвърждаването на тази хипотеза става индикатор за особен вид поддържане на *обществено напрежение по темата "корупция"*. Дали подобно "заиграване" се появява епизодично, когато няма (в съответния вестник, например) специални материали, посветени на корупцията, или когато няма събитие, което може да стане тема на материал за корупция? Дали някои вестници не творят "образа" на корупцията предимно чрез подхвърлена дума, лице, институция, предположение или "говори се"? Дали в други вестници акцентът да пада върху конкретни случаи, за които изглежда да има достатъчно данни за корупция?

Очакването на екипа бе, че вестниците не показват корупцията като социално отношение. Че по страниците им несравнимо много по-често се появява корумпираната страна, отколкото корумпиращата. Но ако корупцията не е отношение, то какво е корупция, според медийните публикации по темата?

Особен интерес за екипа представляваха отделните конкретни прояви на корупцията, фиксирани от печатната медия, тъй като именно те дават някаква фактологична основа, върху която в крайна сметка се опира "говоренето" на медията за корупцията (включително в текстове, неекспониращи конкретни случки), а и на "говоренето" за корупция въобще. Тези случаи представляват конкретни казуси, в които наред с фактите, които дават на читателя известна възможност за самостоятелна оценка, присъстват и условия за "морализиране" на вестникарския дискурс. В журналистическата практика по темата за корупцията проследяването на определена тема във времето, за жалост, не е постоянна и утвърдена практика. А за резултатност на медийните усилия би могло да се говори само ако конкретните случаи на корупция не остават заключени в изолирани текстове, ако рефлектират в журналистическото поле ("ефекти на полето" по П. Бурдийо). Има ли такава "постоянстване"?

*Изследването обхваща шестмесечен период (1 февруари - 1 август) на 1998 г. Обект на контент-анализ стават девет национални всекидневника: Демокрация, Дума, Стандарт, Континент, Труд, 24 часа, Новинар, Сега, Пари и три национални седмичника - Капитал, Банкер и 168 часа. Общото число на регистрираните във вестниците комуникативни единици (обвързани с темата "корупция" текстове) е 1318.

1. КОРУПЦИЯТА: "КОРУМПИРАЩ-КОРУМПИРАН" ИЛИ "КОРУМПИРАНИЯТ"

1.1. Проблемът "корупция"

Какво е онова "нормално" което корупцията нарушава и затова е невидимо, съзнателно скривано социално отношение? Къде е проблемът? Разумни човешки същества, действайки разумно, влизат в отношение на замяна и то е удовлетворително (дори и да е в различна степен) и за двете страни.

1.1.1. Корупцията като отношения

Корупцията може да се разглежда като *неизбежно отношение в ситуация на преход*, на преформулиране и пререгламентиране на институции, социални позиции, правила и т.н. Тоест, ситуация, в която е налице дефицит на нормативност, създаващ условия определени субекти да решават не според известни на всички и общовалидни правила (защото такива няма, а не защото вменят своите мотивирани не от правилата решения във видимо съответстващи на правилата действия), а по своя воля. "Волята", за да не бездейства, трябва да бъде стимулирана - т.е. възмездена за своето действие. Така и за двете страни на отношението извършваните действия - "даване" и "вземане" (или "искане на компенсация за усилието" и "компенсиране") изглеждат "нормални" (все едно дали адекватни на общата ситуация на преход или на конкретната ситуация, в която са се оказали двете страни). И мотивите и на двете страни изглеждат да са в синхрон - "такива са правилата на играта", "няма как, нали трябва да върви работата". А и удовлетвореността от реализираното отношение би трябвало да е сходна у двете страни. Но "вън от играта" са останали неизвестно колко лица (или колективни субекти).

Корупцията може да се разглежда като *необходимо отношение в определени житейски ситуации*, когато най-вече психологически е важна увереността, че очакваното ролево действие на съответно лице ще бъде максимално адекватно реализирано. Не липсват правила, напротив, тъкмо те са формирали съответните очаквания. Но наред с правилата и очакванията за тяхното следване, съществува и страх или опасения, или съмнения, че те могат и да не бъдат следвани. Ако за "даващия" обаче мотивът е страх, това е по-скоро "рекет". Няма значение, че от външна гледна точка би могло да се твърди, че "даващият индивид" няма от какво да се страхува. Ако той се страхува, че другият няма да извърши очакваните от него /според действащите правила/ действия, и това е социално произведен страх /а не естествения човешки страх за сигурността, здравето, бъдещето, живота на близък/, той е фактически рекетиран. От другата страна обаче, ако не става дума за съзнателно и целенасочено внушаване на страх, "приемащият" реализира отношение на корупция. Тоест това е разновидност, може би най-опасната, защото действително всеки може да се окаже в такава ситуация /не по собствен избор/ и страхът да го направи податлив на "рекетиране-корумпиране".

1.1.2. Очаквания и резултати

Очаквахме, че медийният образ на корупцията не прави разлика между разновидностите. Очаквахме, че медийният образ на корупцията ще се фокусира не върху корупцията като социално отношение, а върху "корумпирани лица" - при това по-скоро институционализирани, отколкото конкретизирани (защото последното се нуждае от доказателства). Получихме и потвърждения на очакванията си.

Значително надвиши очакванията ни броят на публикациите, в които само се споменава думата корупция или нейни производни - такива се оказаха 486 публикации или 36.0% от 1318 регистрирани единици. В оставащите 832 публикации корупцията се оказва отношение в 51% или в 424 регистрирани единици - от тях 155 са публикации, в които става дума за корупция по повод на "конкретен случай" (от общо 179), 109 са публикации, в които става дума за корупция по повод на "конкретно лице" (от общо 185), 90 са публикации, в които става дума за корупция по повод на "говорене за корупция" (от общо 269), 51 са публикации, в които става дума за корупция по повод на "предположения, догадки, слухове..." (от общо 136) и 19 са публикации, в които става дума за корупция по повод на "анализ на корупцията като явление" (от общо 64).

И ако на пръв поглед изглеждат малко публикациите, в които се говори за *корупция по повод на конкретен случай*, но *корупцията не се разглежда като отношение* - "само" 23 публикации или 12,9% от публикациите по повод на конкретен случай - то все пак си струва да се запитаме, що за "конкретен случай" се описва, а може би разследва и анализира, без да се разглежда като отношение. Има "взимащ" (корумпиран), но няма "даващ" и съответно получаващ нещо (все едно дали заслужено или незаслужено) корумпиращ.

Картината става още по-озадачаваща, когато разгледаме данните, от които се вижда, че в общо 60 публикации по повод на конкретен случай на корупция "няма корумпиращ" - т.е. "корумпиращ" липсва не само в 19 (от 23) публикации, в които корупцията не е отношение (оставям настрана четирите публикации, в които корупцията не е отношение, но има "корумпиращ", макар и действащ "без ясни мотиви"), но и в още 41 "конкретни случаи" на корупция, в които тя е представена като отношение. Не може да не си зададем въпроса: защо липсва образът на корумпиращия?

Като че ли е очевидно, че корупция без човек, който е готов (все едно дали принуден от обстоятелствата, от липсата на правила, от ...) да "даде" нещо, за да получи друго нещо, просто няма как да има. Следователно, или се утвърждава представата, че корумпиращият е принуден, а корумпираният осъществява свободен избор по личното си облагодетелстване, или (а може би и като допълнение на първата) представата, че общественото значимата фигура е фигурата на "корумпирания", защото той е във властова позиция, защото той "притежава" (по силата на институционален статус) дефицитен ресурс, докато "корумпиращият" е просто (или би могъл да бъде) всеки.

Но в същото време се вижда, че публикациите по конкретен случай на корупция не проявяват особен интерес към мотивите на корумпиращия - освен че в 60 публикации такъв липсва, в още 54 публикации мотивите на корумпиращия не са ясни, тоест в 64,4% от "конкретните случаи" *читателят не знае кой и защо "корумпира"*. Не е интересно, не е обществено значимо или няма как да се разбере?

Но ако няма как да се разбере кой и защо извършва "скритото действие", то как може да се твърди, че има корупция, има точно определен "корумпиран", т.е., че точно определен някой е извършил действие само привидно по правилата, което фактически е действие, нарушаващо тези правила? "Придобиването" на нещо от страна на корумпиращия остава без внимание, а то е точно толкова неправомерно, колкото и личното облагодетелстване на корумпирания. Не само защото може да бъде "за сметка" на другото, а защото е ефект от същото това нерегламентирано отношение, по силата на което се облагодетелства "корумпираният". Нека да видим как в

"конкретните случаи" стоят нещата с другата страна в отношението - "корумпираният". Тъкмо тук е мястото да обърнем внимание, че в публикациите, посветени на конкретен случай, в половината от случаите (90 от 179,) *е оставено без внимание какво "дава" корумпирацията* (а в 72 от случаите "даването" се представя като "личен ресурс"). Тоест какво се дава, за да се "произведе" (или актуализира) "корумпиран" се оказва не особено интересно, докато какво "дава" вече (неизвестно как точно станал такъв) "корумпираният" е значително по-интересно.

Но ако корупцията процъфтява благодарение на желанието за лично облагодетелстване на "корумпирания", то интересът би трябвало да бъде именно към получаваното от него. Вниманието на публикациите обаче е по-скоро към даването от него, но без да се държи сметка, че то е "получаваното от корумпирацията". И макар че в 95 от "конкретните случаи" публикациите представят "даването" от корумпирания като *"институционален ресурс"*, отново се появяват достатъчно голям брой случаи - 52, в които "не се описва" какво дава "корумпираният").

Не са малко на брой и публикациите, посветени на конкретни случаи, в които *не се описва нито какво дава корумпирацията, нито какво дава корумпираният* - 37. Уместен изглежда въпросът какво е "конкретното" на конкретния случай и как той се представя като случай на "корупция" след като няма яснота какво е заменено. Възможно ли е да се твърди, че някой е корумпирал някого, че между две лица е установено отношение на корупция без да ясно нито какво е дадено, нито срещу какво, да речем неизвестното ни нещо, е дадено?

Публикациите като че ли не обърщат особено внимание и на мотивите на "корумпирания" - в 75 случая "не е ясен мотивът", а от 54-те случая посочени под "друго", в 46 мотивът се оказва "лично облагодетелстване" .

И тук най-после идва *"въпросът за вината"*. Вярно, всеки е невинен до доказване на противното. И ако изхождаме от тази правна презумпция изглежда нормално, че в 85 от "конкретните случаи" въпросът за вината не се поставя. "Ние информираме обществото" си казват медиите, други са органите, които трябва да преценят виновността. Но тогава как да си обясним, че в 64 публикации (от 179 посветени на "конкретни случаи") "въпросът за вината" получава отговор "виновен е корумпираният", а в 17 публикации получава отговор "носят я и двамата"? Какво обаче е дало основание на журналистите да посочат виновния или виновните, да се произнесат по виновността на страните в конкретните случаи?

1.1.3. Основните изводи

Най-обобщено те могат да бъдат сведени до три:

- медиите устойчиво подвеждат под привидно еднозначното явление "корупция" съществено различаващи се нейни разновидности;
- явлението корупция добива най-вече образа на "корумпирани лица". Образ неясен, макар и често пъти наименован. Корумпиранията лица просто съществуват в действителността - в нашата и не само;

- “корумпиращите” пък не попадат във фокуса на медийния интерес - може би защото всеки би могъл да се идентифицира с тях.

2. СКРИТИ ПОСЛАНИЯ

2.1. Говоренето като премълчаване.

Получените при регистрацията данни доказаха виталността на една от изследователските хипотези - медията говори за явлението "корупция" много повече, отколкото реално го явява. Една от причините за това е, че журналистическите публикации черпят поводи от реалността: в нея за корупцията се говори и се мисли по-често, отколкото тя се практикува - това се проектира в публичността, само че там обикновено не се казва всичко, което се знае.

Най-лесно видим е този факт в пропорциите на основните поводи да се пише за подкупа - конкретни случаи на корупция, лица, влезли в (набедени за) подобни действия, говорене за корупцията от страна на институции, политици, специалисти, журналисти, както и чрез слухове и предположения. Всички тези социални битности на корупцията - реални и вербални - стават референти на журналистическите текстове. Преобладаващата част от текстовете намират повода си в "говорене" - институционално и персонално (32,2%), но и анонимно (слухове, предположения - 16,3%). Своеобразно говорене за корупцията е и анализът на явлението (7,7%), в който с различна степен на активност се включват журналисти, експерти и други социални актьори, въвеждащи различни тълкувателни и оценъчни логики. Корупцията в медията се оказва *по-скоро "разказвана", отколкото показвана*. Този факт се проектира по различни начини в целия масив от данни.

Допълнителни данни за обема и смисъла на говоренето за подкупа намираме в други пропорции, свързани с интерпретационните равнища в представянето на явлението - описание, тълкуване, оценка. Веднага се забелязва в какви високи проценти явлението не се описва (73,7%), не се обяснява (76,2%), не се оценява (50,8% от текстовете). А когато не се описва, обяснява или оценява, то текстовете са най-вече по повод говорене за корупция; във втора позиция - слухове и предположения (все с по-високи от средните стойности). Оказва се, че "говоренето" има собствен принос за *"стесняване" на образа и осмислянето на явлението*.

Впрочем там, където ги има, оценките за подкупа са повече, отколкото описанията и обясненията. Оценките обаче вървят по линията на най-малкото съпротивление - с предимство за доминиращите всекидневни лесни истини (корупцията е болест на обществото, болест на властта, средство за лично облагодетелстване - 26,3%). Те в много по-малка степен отчитат социални черти (компенсираща система за възнаграждаване на услуги; социално отношение, пораждащо несправедливост или породено от липсата на професионални и други критерии - 13,4%) и психологически двигатели на подкупа (механизъм за задоволяване на интереси, за гаранитаране на сигурност, средство за дискредитиране - 11,2%.)

Като основание и повод за журналистическите публикации, "говоренето" за подкупа предполага текстове неконкретни, общовати. Докато в текстовете по повод конкретни случаи, лица, институции най-често се разказва за подкупи в държавни институции и администрация (т.е. в първа позиция имаме в определена степен конкретен образ на овластения чиновник - 58,4%, при 25,3% за структурите на властта), в текстовете по повод говорене за корупция тя се

ситуира с предимство в структурите на властта - в 41,6% при 33,8% за държавните институции (т.е. имаме властника-мафиот, при сведена до минимум конкретност). Такова е и звученето на анализите на корупцията (в 31,3% от текстовете тя бива ситуирана в структурите на властта, при 1,2% от текстовете - в държавните институции). Говоренето все по-отчетливо става повод за *заобикаляне на конкретността и за уголемяване на общи страхове, подозрения и нагласи*. В този смисъл то се храни от себе си.

Подобни изводи се подкрепят от двумерни разпределения, които показват характера на описанията, обясненията и оценките, когато те присъстват:

Когато корупцията се описва (26,3% от всички текстове), то характеризирането ѝ като преди всичко присъща на българското общество и на обществата в преход се свързва с предимство с текстове по повод говорене за подкуп (48,4 и 46,2%). Говоренето за корупция предполага описание на явлението като "нашенско", отбягва разширяването на рамката, а и същинския смисъл на подкупа. Когато корупцията се обяснява (23,8% от всички текстове), социални причини (отсъствието на регламенти в обществото) се изтъкват най-вече в публикации, произведени от говорене за корупция (43,8%) и при анализ на явлението (31,3%). Това е един от малкото резултати от изследването, при който говоренето за корупция води повествованието чрез обяснителни логики в по-малко очевидни интерпретации на явлението - над индивидуалните склонности и към социални закономерности и принуди. Когато корупцията се оценява (50,8% от всички текстове), ясно заявена връзка между оценката и повода на публикацията (в смисъла, в който размишляваме - конкретен подкуп или говорене за корупция) не се забелязва. Текстовете съдържат оценки без оглед на референта; оценъчният пласт на текста не търси фактуално негово градиво или базисна логическа конструкция; и без да бъде обяснявано и описвано, явлението често бива оценявано. Въпреки това по-общо и важно заключение съществуват малки натрупвания, които прибавят плахо заявен, но съществуващ нюанс: колкото по-малко навлизат в социални и психологически преценки за корупцията (т.е. при преобладаване на общи и инерционни преценки от типа "болест на властта", "болест на обществото"), толкова повече текстовете са по повод говорене за корупцията и анализ на подкупа като явление. Обратно: колкото повече социални и психологически пластове на явлението се въвеждат в преценката му, толкова по-често поводи за текстовете са конкретни случки на корупционна практика. Макар и не съвсем категорично, говоренето за корупция предполага *бързи квалификации и опростена причинно-следственост*. Медията е крайно оскъдна откъм тълкуване, представя се много скромно в описването на корупцията, но по-малко пести оценките. Особено общоприетите, семплите.

Току що казаното ми позволява да направя обобщението: когато повод за текстовете става говоренето за корупция, *образът на корупцията в медията е по-скоро конструкт, произведен чрез квалификации*, отколкото отражение на реалността, градено чрез наблюдения, лични разкази, позовавания върху конкретност и логични размишления.

2.2. Непрозрачната лексика

Направеният прочит на някои "значещи отсъствия", фиксирани от числата в изследването, е един от пътищата към скритите послания, заключени на страниците на изследваната централна преса.

Достъп до тези послания ни дава и *анализът на заглавията и илюстрациите* - паралелни съобщения, функциониращи понякога самостоятелно, независимо от текста /който може да не бъде прочетен или да бъде само прегледан/.

Онези 878 заглавия, които внасят в съзнанието на читателя сигнал, че под тях може да прочете нещо за корупцията, предпочитат именно думата “корупция”. Тя е употребена в 225 заглавия . Наред с нея в следния ред (по честота) се появяват афера, подкуп, далавера, рекет, рушвет, изнудване, "под масата" , "подаръци". Различието между тези думи, обитаващи всяко второ семантически прицелено в темата заглавие, е по-малко от общото - всички те назовават нещо сложно, което не може да се види (понякога се експонира вещта, осъществяваща отношението), което става тайно, за което никога не си напълно сигурен, ако самият деец не е склонен да разкаже.

Как изглеждат лексемите, които придружават споменатите по-директни названия на явлението? Мафия, скандал, мръсни пари, измама, контрабанда, канал, трафик, октопод, пирамида, компромат, тарифа, пералня, бъркал в меда, фараони, мошеници, мутри (лексемите са подредени според честотата на поява). Всички тези думи представят лексиката за социална патология. С нищожни изключения те работят не с първото си, а с вторични значения, оформени в днешния ни ден. За извличането на смисъл от думи като пирамида, мръсни пари, пералня, канал, трафик, фараон, мутра е необходим съвременен и горчив социален опит. А загадъчността на мафията не става по-малка, след като си гледал "Кръстникът" и "Октопод". Лексиката на заглавията, в този неин пласт, който пряко назовава на явлението, е *фактически тайнствена и непроницаема*. Не увеличават яснотата и лексеми като антимафия, антикорупционен - борбата с нещо сложно и абстрактно, измерващо се в космически числа, е просто част от абстракцията на медийния пейзаж.

2.3. Схемите на действията

Подчертаните от заглавията действия могат да бъдат описани чрез анализ на глаголите и причастните форми. Ако пренебрегнем безглаголните заглавия и глаголите, които не именува действия *на* или *спрямо* корумпирания и корумпиращия, получаваме масив от 268 лексеми.

2.3.1. Анализът

Анализът показва, че получаването на подкуп е много по-цветисто описано, отколкото даването - форма на оценка в духа на общите резултати от изследването, които показват, че вземаният е по-ясно показан и по-категорично порицан. Част от глаголите (20) подчертават доста ясно разменния ресурс, ангажиран от корумпиращия, като институционален, а в ролята на ощетения поставят държавата - източва, разграбва, дои, завлича. По този начин *неназовано, но подразбиращо се* е действието "наливане" на пари в частни структури, т.е. заглавията косвено преценяват частното като обогатяващо се за сметка на държавното.

Анализът на следваща група лексеми, именуваща действия в заглавията, показва и един интересен нюанс, който практически изследването никъде така ясно не фиксира: арестуван, уволнен, борба с корупцията, осъдени, следствени, разкрити, нищят (някога за корупция), обвинени, хванати, спипани, разбит, закопчан, прибран (лексемите са подредени според честотата на появата си).

Тези 171 лексеми, съответно 171 заглавия, безспорно доминират облика на действието в заглавията на публикациите. Те са почти толкова на брой, колкото са текстовете, в които се разказва за конкретни случаи на подкуп (178). Всички те представят ефективни действия за ограничаване и преодоляване на явлението. Това е своеобразна *борческа лексика*, отличаваща се с висока степен на категоричност - арестуван, осъден, уволнен (97). Всяко пето заглавие, което има семантична обвързаност с темата, съобщава не за друго, а за ефективна борба с корупцията. Твърде възможна е значителна степен на съвпадение между текстовете, разказващи за борба с корупцията, и текстовете, "влезли" в медията като конкретен случай на подкуп.

Този акцент в заглавията показва силната склонност на изданията към тиражиране на официална информация от институции и към МВР-сводките. Не би следвало да се negliжират усилията, полагани в борбата с подкупа, но изглежда, че *"борческата лексика"* е *поредно косвено съобщение*. Макар и по-скоро стихийно, отколкото целенасочено, медиите дават своя принос в тази "борба" - в стремежа си да откликват на обществения интерес към една конкретна тема, те укрепват и имиджа на властта.

2.3.2. Изводите

Основните изводи от текстовете по корупцията в медиите са следните:

- изследването показва, че в медиите попадат повече текстове, предизвикани от вербални събития - говорене за корупция, отколкото от същински случаи на подкуп. Така корупцията в медията е по-скоро обговаряна, отколкото показвана;
- изследването регистрира, че говоренето за корупция увеличава количествените параметри на темата, но не и качеството и равнището на осмислянето ѝ;
- когато повод за текстовете става говорене за корупцията, в медиите корупцията се очертава като конструкт, произведен повече от квалификации, отколкото чрез факти и тълкувания;
- анализът на заглавията показва, че в "паралелното послание" корупцията е "облечена" в тайнствена лексика. Корумпиращият практически съвсем изчезва. В заглавията ясно заявява присъствието си специфична "борческа лексика", която насочва внушението към борбата с явление, което, както е и в текстовете, остава неосмислено.

3. "МАЛКАТА" КОРУПЦИЯ

Всяко правителство като че ли захваща война с престъпността и корупцията. Във времето остават спомени за пропагандните фрази на Р. Инджова ("България се управлява от Мултигруп"), на Ж. Виденов (с поканата към същата групировка да си откъсне опашката), а самото овластяване на ОДС е свързано с фразата на И. Костов "Трябва да отвоюваме държавата от престъпността". Така престъпността и корупцията стават не само премирана от медиите тема, но и тема, посочваща враг N1. Лесно е да се сетим, че зад този враг N1 не стоят само корупцията и престъпността, но и политическите врагове на управляващите, които изглежда естествено трябва да бъдат изтласкани от икономическите си убежища. Всичко това поставя риска - към който трябва да е чувствителен изследователят - разкритията срещу корупцията да

укриват една икономическа корист. В нейна услуга влизат компроматът, бързото "разжалване" пред обществото, което не води до съдебни последици.

3.1. Позицията на печата

Впрочем прословутата безнаказаност в обществото и още една проточила се във времето реформа на съдебната система са фонът, върху който "разкритията" за афери, далавери, скандали оформят мислене в стила "всяко чудо за три дни". Заради релефа и характера си българският печат с удоволствие приема да огласява фойерверки, без да проследява задълбочено конкретните афери. А те са изнесените пари от България, ненаказаните кредитни милионери, неразплетените вини на бившето правителство, износът на зърно, приятелският кръг и т.н. Печатът някак заема средишно положение сред по-отговорните пред него - правителството, самонатоварило се с тази задача, и непродуктивното съдопроизводство.

"Резоньорското" поведение на печата намира доказателство в резултати от изследването. Очакването на екипа, че текстовете, предизвикани от конкретни случаи на корупция, ще са една неголяма част от цялото число, се оправдаха - тези случаи са 179, т.е. 21% от регистрираните публикации. Оказва се, че при 129 от тях не е ясно как те "идват" в медията и само 14 случая са *откритие на редакцията*. (Изданията "подхващат" тема от друга медия в 21 текста и "следват мисълта си", т.е. упорстват по тема, по която са писали, в 15 текста.) Логично е допускането, че преобладаващо случаите постъпват на страниците на вестниците така да се каже официално, от институции, най-често от пресцентъра на МВР, но това не винаги се описва от редакциите, които предпочитат да персонифицират информацията.

3.1.1. Поводите за публикации

Поводите за публикациите във вестниците се разпределят така: конкретен случай (21,4%), конкретно лице, институция (22,2%), говорене, предположения, анализ (56,4%). Необходима е *уговорката*, че в графата "конкретно лице, институция" попадат само текстове, в които са посочени участващи в корупция лица и институции - те са споменати или "подхвърлени" - но "случай" на практика няма. А тези текстове са малко повече, отколкото текстовете по повод конкретен случай. Наистина конкретно писане за корупция имаме всъщност в една пета (21,4%) от публикациите. При 22,2% срещаме "уличаването", заподозирването или най-малкото споменаването без потребната конкретност и доказателства (нещо като "бързо разжалване").

Списъкът на *споменатите конкретни лица и институции* показва предимство за лицата. Институциите са 51 (от 181 текста), от тях 14 - в чужбина.

Списъкът на конкретните *случаи*, които бележат повтораемост, също се свежда до неголямо число. Съществува частично съвпадение на споменаваните конкретни лица и институции и конкретните случаи. Това съвпадение "подсилва" определени случаи, а споменаваните в тях имена в други публикации идват като вече познати. Така случаите с варненския заместник-кмет и затворническият лекар стават безспорни фаворити. Фактически пресцентърът на МВР, с активната помощ на медиите, направи едва ли не зашеметяващ факта (трябва да признаем добре дошъл заради противостоянето с органите на следствието и прокуратурата), че психиатърът в затвора д-р Маждраков е бил заловен на място с подкуп от 3000 DM срещу фалшива диагноза. Тази "медийна бомба" като че ли идва да каже как са освободени десетки други престъпници.

Зад случая с Варненския заместник кмет прозират пък противоборства в местните структури на властта. Тези два най-често споменавани от вестниците случаи, като че ли идват да потвърдят вече изказаната в началото хипотеза, че до медиите случаите идват от институции и по повод *сблъсъци на интереси от различен порядък*.

3.1.2. Разпределение по сфери

Когато повод за текстовете стават конкретни случаи, те много по-често от средното са в държавна институция - 104. В същото време те много по-рядко от средното са в структурите на властта - 45. Това отново показва извеждането на "по-дребни" престъпления в конкретност (по гореспоменатия принцип) и *замъгляването на по-значителни в подозрения и говорене*.

Текстовете за конкретни случаи в държавни институции са най-често в полицията, здравеопазването, следват митниците. Полицията и митниците са в първи позиции и в текстовете по повод конкретни лица, институции. Конкретните случаи на корупция в държавни институции всъщност са предимно открития на органите на МВР. Ако се върнем по-назад във времето, ще си спомним, че Мултигруп, борците, инвазията на застрахователите, каналите за кражби на коли бяха "сведени" от текстове на полицията. В този план можем да коментираме и често срещания образ на участващ в корупцията униформен (полицай, митничар, лекар) - това навярно има сплашващ ефект в самата система: МВР се бори на всички фронтове, но и в самата системата.

3.1.3. Разпределение на случаите в различните структури на властта

Когато текстовете са по конкретен случай, корупцията е показана два пъти по-често в местната администрация - 23, отколкото в централната 11. Подобно е положението при текстовете по повод конкретни лица, институции - 32 в местната и 22 в централната администрация. Числата като цяло обаче регистрират обратното - повече писане за корупция в централната, отколкото в местната администрация. Очевидно до определена степен на конкретност се довеждат по-често и по-лесно случаи на корупция в местната власт.

3.1.4. Изводи

Изводите от анализа на публикациите са най-общо три:

- българският печат с удоволствие приема да разгласява фойерверки, без да проследява задълбочено конкретни афери;
- до медиите конкретните случаи достигат от институции и по повод сблъсъци на интереси;
- в конкретност вестниците представят "по-дребни" престъпления от "по-ниските" етажи на властта и институциите.

4. ПРОФИЛ И ПОЧЕРК, ПОРЪЧКА И ПОСЛАНИЕ

Вестниците не произвеждат събитията. Те ги отразяват. Отразяват, означава първо, че вървят след събитието и рефлексията им е вторична и второ, че в оптиката на техните окуляри

попадат дифузни картини, силно зависими от сноповете светлина в публичното пространство и от тяхната социална аберация.

4.1. Реакция на печата на политическата поръчка

Пиковият период в изследвания времеви отрязък съвпада с периода, в който думата “корупция” бе съобщена като приоритетна задача от кабинета на министър-председателя. Близко една трета от публикациите излизат през последния, седми месец на изследването.

На лансираната *политическата поръчка* за съсредоточаване на вниманието върху корупционните явления, българските медии реагираха веднага. Формалното първенство според броя на публикациите държи “Стандарт”. Съдържателното - “Демокрация”: От всички текстове - обект на това изследване - 13.8 на сто са се появили на страниците на “Стандарт”; от всички публикации, в които корупцията е централна тема, 17.6% са отпечатани в “Демокрация”, което е доста повече от останалите вестници.

4.1.1. Характер на публикациите

Вестниците реагираха по начин, характерен за почерка на обвързани и финансово зависими издания: появиха се *много думи и малко факти*. Около една пета от публикациите са написани по повод конкретни случаи; толкова са и публикациите, написани за конкретни лица (21-22%). Най-“конкретен” е “Труд” (20.8 на сто от всички публикации, написани по конкретен случай са на неговите страници); най-малко текстове по конкретен случай са се появили в “Стандарт” и в “Сега” (3.9%). Този факт показва дистанцираност на пишещите от конкретиката, показва преимуществена наситеност от констатации присъщи за всяко време и всяко място. Означава опосредствен анализ на случващото се.

Общата картина на всички изследвани текстове показва, че преобладава анонимното говорене за корупцията: само под 54.8 на сто от материалите има подпис на автора; останалите или не са подписани, или е подписан вестникът, или се крият зад псевдоними и инициали. Ако приемем, че журналистиката е израз на активна гражданска позиция, то това издава *ниския социален ефект от вестникарските текстове*.

Плакатният стил на вестникарското писане, характерен за централните всекидневници през последните години поставя посланието в плоскостта на декларациите, лишава го от дълбочина и убедителност, способства за смаляване на дистанцията между уличното говорене и репортерския стил; логично уязвява въздействието на журналистическото изложение, което трудно се удържа в категорията на експертното говорене.

4.1.2. Подходът

Резултатите от изследването категорично доказват, че явлението се констатира, но не се анализира. Илюстрацията в проценти е както следва:

- в 74.2 на сто от публикациите, в които става дума за корупция, тонът е констатиращ, информативен;
- половината от тях не показват корупцията като социално отношение;

- в 63.7 на сто от текстовете тя не се описва;
- в 76.2 на сто - не се обяснява;
- в 49.2 на сто - не се оценява;
- в 56.4 на сто - не е сътворен какъвто и да е образ на това явление.

Очевидно отсъстват съдържателните измерения на образа на корупцията. И това е валидно както за всички изследвани единици, така и за онези текстове, които описват конкретни случаи - в една трета от тях корупция има - корумпиращ няма! Самото явление корупция плува в медийното пространство като усещане за нагнетеност, чиито параметри са неуловими, като петно с предполагаеми контури, като мъглявина, в която можеш да се отъркаш, през която можеш дори да преминеш без да разбереш какво точно се случва вътре в него.

Журналистическите разкази всъщност се опитват да отведат читателя към конкретни сюжети за конкретни лица и по конкретни поводи, но случките съществуват сами за себе си; те не се анализират от гледна точка на структурата, за която се отнасят, не стават повод за осмисляне на съществуващата система от зависимости, така че дори когато разказът е убедителен, дори когато разказът се появява по един и същи начин в различни вестници, това не води до прозрения за ядрото на процеса, а до махленско подмятане на имена, които са достатъчно ниско поставени в йерархията, за да бъдат скучно безопасни. Когато ориентирите отсъстват, колкото и много да се говори за отделни митничари, митовете за Митницата продължават да захранват доминиращото обществено незнание.

Пеперуденият журналистически подход лишава вестниците от възможността (или от желанието, или от способността) да покажат докъде корупционните процеси са обозрими и откъде нататък се спуска непроникливата пелена на съзнателното затъмнение. Мълчаливото политическо съгласие за тази непроникливост, също не е обект на анализ.

4.1.3. Персоналният аспект

Разкрития за корупция във висшата администрация в България няма. Въпреки че вицепремиерът Александър Божков е известен с прозвището "Мистър Десет Процента" и това се подмята в текстове и карикатури, няма нито една сериозна журналистическа публикация, която да разследва корените на тези слухове.

10.6 на сто от публикациите през седемте месеца на изследвания период са определени като текстове, които по-скоро дискредитират, което е два пъти повече от текстовете, които призовават към съдебно дирене и шест пъти повече от текстовете, които препращат към други институции. Този вестникарски почерк, особено по тема като корупцията, не е изненада за изследователите на печата, особено на българския печат в последните 8 години, който показва подчертана склонност към подхвърлените, недоказаните и обслужващите твърдения.

Склонността на вестниците да участват - съзнателно или не - в дискредитирането на публичните личности може да бъде обяснена с политическа поръчка, с търсене на сензационност, с резоньорство или с професионална немарливост. Ефектът от такова писане е в намалената степен на доверие между вестник и читател, създава праг на познанието и замъглява

една сама по себе си неясна картина, която ту се явява в негатив, ту в позитив, в зависимост от ориентацията на изданията и от общата конюнктура. Върху тази обща схема се наслаждат профилите на отделните вестници, които говорят за корупцията в подбраната от техните издатели тоналност.

4.1.4. Гражданската позиция

Преди всичко трябва да се каже, че не се забелязва борба за медийно пространство по темата корупция. Почти не се открояват наложени от редакциите имена на журналисти, специализирани в писането на такива материали. С малки изключения авторите на изследваните материали са различни, имената им се появяват един или два пъти на страниците на вестника и в този смисъл може да се каже, че те са случайни гастролъори в материята, а не са специалисти по нея.

Практиката под публикацията да стои подписът на вестника подчертава от една страна позицията на редакцията по дадената тема, а от друга размива отговорността за изнесеното и го деперсонифицира. Като се има предвид, че текстовете по темата корупция се прицелват достатъчно ниско, за да представляват сериозна заплаха за пишещия журналист, този подход едва ли може да бъде определен като съхраняващ личността на репортера. Той е по-скоро съзвучен с възприетия в последните години маниер на списване на вестниците.

"Силните на деня" предпочитат да не диплят гънките на една дреха, в която не се харесват. И тъй като не може да се отрече, че тя е част от "гардероба" на днешните управляващи, то колкото по-неясен е силуетът, колкото по-малко образи се разпознават в дефилето, толкова е по-удобна позицията, от която се говори за тенденции, но не и за техните носители.

Вестникът, който най-малко показва образа на корупцията е "Демокрация" (22% от изследваните единици, което представлява 85.8 на сто от всички публикации на тази тема, появили се на страниците на самия вестник). При положение, че е всеобщо твърдението, че явлението корупция не само съществува, но взима и застрашителни размери, органът на Съюза на демократичните сили очевидно не предпочита да гради неговия образ и да тиражира визуалните му вариации, тъй като те по презумпция препращат към днешните управленчески кръгове.

Оценъчната наситеност на "Дума" и дискретната въздържаност на "Демокрация" показват, че дори по отношение на епидемии, застрашаващи интегритета на цялото общество, каквато безспорно е корупцията, мисленето и подходът са партизирани. Отсъства прозрението, че от един момент нататък играчите в корупционните афери губят своя партиен цвят, че в непрозрачните слоеве на висшите далавери, те встъпват в нелогични от гледна точка на партийните схеми съдружия; че от една височина нагоре единственият принцип на коалирането са броят на нулите след десетицата. И че би било любопитно както за читателите на "Дума", така и за читателите на "Демокрация", а и здравословно за цялата нация, да се знае кои от висшите партийни лидери на двете политически сили са всъщност партньори в крупни финансови далавери. Нито един вестник не научи защо започна, защо бе прекратена и защо впоследствие отново бе обявена войната срещу Мултигруп, например. Сякаш отсъства разбирането, че природните бедствия и корупцията не могат да бъдат анализирани от партийни

позиции. В този смисъл може да се каже, че съществува или журналистически наивитет или журналистическа немощ, когато се засягат въпроси, свързани с крупни финансови интереси.

Изследването приключи преди откриването на есенната парламентарна сесия на Народното събрание, когато президентът заяви, че "След като през последните 55 години властта бе възприемана като софра, около която се нареждат неизменно приятели, роднини и съпартизани, морална отговорност на ОДС днес е да сложи край на този срамен синдром." По този начин, както написаха вестниците, президентът извади явлението "корупция" от абстрактната му употреба. "И вмени отговорността за /без/действията на "новата стопанска прослойка" именно на онези, които я произвеждат." След това изказване на Петър Стоянов кабинетът Костов посочи, че корупцията е главно в местната администрация.

Ето какво показва изследването на всекидневниците преди да бъдат направени тези заявления:

- корупцията не е във властта твърдят "Новинар" (15%), "Демокрация" (14.4%) и "Труд" (13.6%);
- корупцията е в централната администрация казват "24 часа" (16.7%), "Континет" (13%) и "Пари" (13%);
- корупцията е в местната администрация пише в "Дума" (22.6%) и "Демокрация"(16.7%);
- корупцията е в съдебната система - "Новинар" (18.5%);
- корупцията е в парламента - "Стандарт" (16.7%);
- корупцията е на повече от едно място - "Демокрация(27.5%) и "Сега (17.4%).

4.1.5. Изводи

Тези данни насочват вниманието върху връзката, която съществува между картината, нарисувана от медиите и политическото говорене. Възниква въпросът кой на кого повече влияе. До каква степен властта черпи информация от структурите, които тя е създала и до каква степен информацията, върху която гради своите стратегии е подадена от журналистите. Можем ли да говорим за интерференция на кохерентни вълни или по-скоро за ефект на огледалото, когато анализираме публичността по темата корупция. Ето някои основни изводи:

- корупцията не е в текста, нито в подтекста на вестникарските публикации;
- корупцията е в ползрението на журналистите, но е извън техните материали, появили се през последните седем месеца;
- причините за това би трябвало да бъдат обект на друг анализ.